

1. Bevezető: közösségek átformálódása – oldás és kötés – a csoportszelekció nézőpontjából

Introduction: Community transformation – dissolution and cohesion – from the perspective of group selection

Tariszka, Éva Ilona¹

A csoportszelekció fogalma azt jelenti, hogy egy közösség tagja nem a többiekől elkülönülten vesz részt a szelekcióban, hanem egy kisebb-nagyobb közösség, mint szelekciós egység tagjaként. A szereplő egyéni szelekciós sikere így természetesen jelentős mértékben függ közössége jellemzőitől (Bergh és Stagl, 2003). A közösség, a csoport összesített sikere az egyén sikere is valamilyen mértékben, s ez fordítva is igaz. A csoport azért létezhet, mert a többiek tevékenységéből, „közelségéből” az egyénnek szelekciós előnye származik, származhat, növekszik a túlélési esélye, ugyanakkor a csoport egésze is szelekciós előnyhöz juthat a relatíve nagyobb és sokszínűbb populáció révén (Csorba, 2023). A közismert példa a nagyobb torta kisebb ívű része, illetve a kisebb torta nagyobb hányada döntési helyzet vonatkozásában itt is helytálló. Mindez a csoporttagok részéről bizonyos mértékű alkalmazkodást kíván meg, s ebben az esetben az alkalmazkodás a többi csoporttag számára biztosított egyfajta – több-kevesebb – haszon biztosítása révén nyilvánul meg. A csoport hosszabb távú működése, fennmaradása egyben azt is jelenti, hogy a csoporttagok között, illetve más csoportok felé interakciók sorozata zajlott le, játékelméleti terminológiával szólva sokszorosan ismételt játékok valósultak meg.

Az ismételt játékok során a csoporttagok megismerik egymást, különböző cselekvési alternatívák kombinációit valósítják meg, „próbára teszik” önmaguk és mások stratégiáit. A hosszabb időszakot meg- és túlélő csoporttagok között idővel több-kevesebb bizalom és felelősségérzet, illetve közös értékrend és rutinok alakulnak ki, amely jelentékenyen megkönnyíthetik eredményes célmegvalósításukat. Ez az ún. csoportszellem, a csoportkultúra a tagok számára komoly szelekciós előnyt biztosíthat, azaz a csoporthoz tartozás ténye megnövelheti a szereplő túlélési valószínűségét, de éppen ellenkezőleg, érdemi csökkenését is indukálhatja (Bergh és Stagl, 2003).

Bergh és Stagl (2003) szerint a természetes szelekcióhoz hasonlóan alapvetően kétféle módon próbálhat megújulni, a változó körülményeknek minél inkább megfelelni egy közösség. Vagy utódok tömegét bocsátja ki, s minimális útravalóval látja el őket. Ekkor nagy lesz az áldozatok száma, de a nagy létszámból adódó, s szinte kivétel nélkül nem tudatos mutációk nagy száma révén lesz elegendő számú és megfelelő jellemzővel bíró túlélői kör. Más esetekben kicsi az utódok száma, de ők komoly szülői gondoskodásban részesülnek. Ekkor beszélhetünk valódi csoportokról, nem pusztán populációról. A gondoskodás révén tesznek szert az utódok, az új csoporttagok olyan szintű tudásra, képességekre, melyek relatíve csekély valószínűséget

¹ A szerző az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Vállalkozás-gazdaságtan Tanszékének az oktatója

engednek az áldozattá válás esetének. Kiemelt szerepe van itt a tudásátadásnak, az oktatásnak. A kiművelt csoporttagok javarészt tudatos változtatásokkal veszik át, s örökökítik át a csoportkultúrát, annak érdekében, hogy a csoport a környezeti feltételeknek megfelelőbb jellemzőkkel rendelkezve eredményesebben valósíthassa meg céljait.

Loasby (1999) is rámutatott arra, hogy a csoport rendelkezésére álló tudást nem szabad lezártnak tekinteni, s ahhoz, annak pontos átörököítéséhez ortodox módon ragaszkodni. Ugyanis pontosan egyesek egyet nem értéséből, a rendelkezésre álló tudás módosításának igénye az, ami nem csak a tudás megváltoztatását, hanem bővülését is eredményezheti. A csoport tipikusan valamilyen szempont, szempontok szerint hasonló tagok gyűjtőhelye (Csorba, 2019b). Amennyiben a tagok egy problémát túlságosan bonyolultnak, a kimeneteket túlságosan bizonytalannak tartják, előnyös, ha a csoport, pontosabban annak nagyobb releváns tudást birtokló tagjai készen kínálják a lehetséges megoldásokat utánpótlásra, átvételre. A csoporttagok ezáltal hasonló megoldásokat alkalmaznak, hasonlóan látják, érzékelik a világot, annak egy adott ingerét, jellemzőjét, szituációját, az alkalmazható lehetséges tevékenységek körét.

Feldman és Laland (1996) szerint a gondoskodó, tanuló-tanító csoportok, e csoportok kultúrájuk révén sokkal hatékonyabban - akár idő, akár erőfeszítések, vagy az áldozatok száma tekintetében - tudnak környezetükhöz alkalmazkodni. Eközben tudást és egyéb képességeket halmoznak fel, amely komoly tartalékot jelenthet újabb kihívások esetén. Amennyiben azonban az információk és képességek a tanulási folyamathoz képest gyorsabban avulnak, nem érdemes többé annyira hosszadalmasan tanulni az előző generációtól, inkább a gyakorlatban kell friss ismeretekhez jutni. Mindez fellazíthatja a csoportokat, különösen azokat, ahol a tudásátadás relatíve időigényesebb, gyengébb az oktatási funkció, az információk pedig relatíve elavultabbak.

Schumpeter (1934) a gazdasági fejlődés szempontjából nem a szokásos alkalmazkodásokat, tökéletesítéseket végrehajtó menedzsmentet, hanem a vállalkozói szerepet tartotta meghatározónak. Nála a vállalkozó az, aki jelentékeny kockázatot vállalva kedvezőbb fejlődési pályára kívánja a vállalatot átlendíteni valamilyen innováció által. A vállalkozó azonban nem csak generálja a kockázatot az új és egyedi kombinációk bevezetésével, hanem az ehhez szükséges szervezet működtetésével a tagok kockázatait relatíve hosszabb távon csökkenti is, hiszen a tagok azért maradnak, vagy csatlakoznak, hogy hosszú távú túlélési esélyeiket javítsák. A tagokon túli, tágabb szereplői közösség túlélése szempontjából is meghatározó a vállalkozók innovációs tevékenysége, bár tagadhatatlan, hogy nem minden innováció előnyös hosszabb távon, de ez gyakran csak később, vagy utólag válik világossá. A schumpeteri vállalkozó elsősorban környezete vonatkozásában, de befelé, szervezete tagjai irányába is újraírja a korábbi játszmaszabályokat, új rendet teremt (Carland, Carland, 2003). Mind külső, mind belső vonatkozásban nem az a siker, az nem lehet a siker, hogyha győztesként mindent kíván vinni, hanem inkább az, amikor képes olyan win-win típusú játszmát alkotni, hogy mind kifelé, mind befelé kellő méretű támogatói bázist képes ezzel létrehozni, működtetni (Freeman, Martin, Parmar, 2007). A vállalkozó az új renddel relatív tudáshiányt is előidéz több szereplőnél (Knight, 1921), ugyanakkor az új rend bizonyos bizonytalanságokat meg is szüntet, vagy mérsékel (Krizner, 1973).

A vállalkozóén kívül azonban más szerepek is igen jelentősek. A schumpeteri vállalkozó (1934), az új rendnek csupán az alapjait fekteti le, a részletek kidolgozása, tökéletesítése, az új rend konszolidálása már a Schumpeter-féle üzletemberekre, a menedzsmentre vár. E folyamat során már nem történnek olyan lényegi módosítások a játszmafeltételekben, melyek

megfelelnének a schumpeteri innováció ugrásszerűségekre vonatkozó feltételének. Ugyanakkor a termék életciklusa a bevezetést követően rövid növekedéssel, majd gyors hanyatlással lesz jellemezhető (Csorba, 2019a), amennyiben a menedzsmen nem tudja úgy tökéletesíteni az új rendet, hogy az kellően széles szereplői körben meg tudja teremteni a win-win típusú játszmahoz szükséges feltételrendszert (Harrison, Wicks, 2013). Az életciklus magas szintű érettségi szakasza tudja a legkedvezőbb kondíciókat nyújtani mind a vállalat, mind a tagok további túlélése vonatkozásába. Azonban ide csak sorozatos tökéletesítés, számtalan „kis” innováció révén – melyek Schumpeternél nem is számítanak annak -, s az érettség szakaszának megnyújtása újabb további ilyen finomításokat igényel, a marketingtől kezdve a technológiával bezárólag (Moore, 2004). Az egyéni szereplőnek, legyen ő akár a schumpeteri vállalkozó (1934), vagy az üzletember, illetve más típusú szereplő, túlélési esélyeinek, kondícióinak javításához egy szervezetben, vagy azon kívül maradv, de együttműködést kell kialakítania másokkal, hogy adottságaival a leginkább élni tudjon. Az egyén túlélése ilyen módon még akkor is bizonyos csoportokon, azok milyenségén múlik, ha az együttműködés nem egy szervezeti hierarchián belül, hanem piaci kapcsolatokon keresztül történik (Harrison, Wicks, 2013). E csoportok közötti szelekció még akkor is jelentősen befolyásolja, meghatározza az egyén túlélési jellemzőit, ha lehetséges a csoportok közötti váltás számára. A váltás, a szabad csatlakozás is kiválás lehetősége tartósan nagy nyomást helyez mind a schumpeteri vállalkozók, mind az üzletemberek vállára, hogy olyan játszmarendszert tudjanak kialakítani és fenntartani, melyben mind saját maguk, mind más tagok, s a külső stakeholderek is tartósan megtalálják a számításukat. Nem könnyű ilyet létrehozni, s működtetni, nincs is minden erre irányuló erőfeszítés sikerre ítélve, így minden stakeholdernek felelőssége is, hogy részvételével segítse e törekvéseket, mert így nagyobb az esély a megfelelő win-win játszma, s saját boldogulására is (Stewart, 2007).

Az egyén akkor tud a saját szempontjából megfelelően élni a csoportszelekció adta lehetőségekkel, ha ezek saját, csoporthatékonysághoz való hozzájárulási képességei – így például tudása, erőforrásai – függvényében megnyílnak, szabadon hozzáférhetővé válnak számára (North, Wallis, Weingast, 2009). Az egyén tehát elhagyhatja korábbi csoportját, s az új csoporttagsága kizárólag aszerint dől el, hogy általa a csoport eredményesebben képes-e a hosszú távú túlélésre. A csoportszelekció során nincs kizárva az sem, hogy minden csoport abszolút mértékben erősítse túlélési jellemzőit (Polignac, 1995), annak ellenére, hogy egymáshoz képest lényegi különbségek maradhatnak fenn, keletkezhetnek, vagy növekedhetnek. Mindezt jól reprezentálja az ókori hörög városállamok története Nagy Sándorig. A North-Wallis-Weingast féle „szabad (nyílt) hozzáférésű rend” (2009) nem pusztán arról szól, hogy olyan anyagi erőforrások allokációja, mint a nyersanyagok vagy a tőke megfelelően uralható. Hanem arról is, hogy olyan, túlélési jellemzőket javító kvázi erőforrásokhoz is hozzáférés nyílik, mint szervezetek alapítása, vagy működő szervezethez való csatlakozás. A gazdasági evolúció szempontjából bármely gazdaságban ugyanis – mint láttuk - rendkívül meghatározóak a szervezetek: állományuk milyensége, környezeti kihívásokra adott reagáló képessége. A szabad hozzáférés rendre jó eséllyel megfelelő szervezeti potenciált eredményez a gazdaság számára, megfelelő túlélési jellemzőjavítási lehetőségeket az egyének számára. A szabad hozzáférés nem minden korlátozástól mentes hozzáférést jelent a gazdaság ilyen széles értelemben vett erőforrás-állományához, hanem a jogállami keretek közötti, számos hatékonysági feltétel által meghatározott feltételes hozzáférést. Ez a rend növelheti meg az adott társadalom és gazdaság túlélési jellemzőinek tartósan kedvező szinten tartását,

fejlesztését, összhangban az őt alkotó egyéni szereplők túlélési jellemzőinek ezzel szinkronban lévő alakulásával.

A csoportszintű és a csoportközi win-win típusú játékok aránya a zero összegűekhez képest, illetve belső, és külső kiegyensúlyozottságuk mértéke igen fontos tehát a felek együttműködési szándékának, elkötelezettségének, de a csoportok közötti tagáramlások szempontjából is. A kiegyensúlyozottság nem az együttműködésben résztvevők azonos mértékű előnyhöz jutását, juttatását jelenti, hanem azt, hogy az együttműködési készséget az előnyök elosztása hosszabb távon is elősegíti, lehetővé teszi, támogatja, akár más csoportok révén elérhető előnyökkel összevetve is (Csorba, 2025b). Az adott körülmények között tagjai számára azok túlélési jellemzőinek relatív javítása szempontjából megfelelő előnyöket biztosító csoport vonzó csatlakozási célpont a potenciális tagok számára. Amennyiben ez a csoport befogadó készségével párosul, úgy ezek a csoportok bővülnek, míg a kevésbé vonzóak – ha megengedett a kilépés – méretükben csökkennek. Mivel maga a befogadás-csatlakozás önmagában is egy win-win típusú játszma, így az egyéni jellemzőknek bizonyos mértékig megmarad a szelekciós szerepe. A csoporttagság esetleges felülvizsgálata – amennyiben ez egyáltalán felmerül a csoport életében – szempontjából szintén nem lényegtelenek az egyéni jellemzők. Az egymástól különböző összetételű csoportok, azok eltérően szabályozott folyamatai, tevékenységei, azonban az egyén többféle jellemzői mintázata számára kínálnak kedvező csatlakozási, illetve maradási feltételeket. Minél sokszínűbbek a csoportok, annál szélesebb az a spektrum, amely az egyéni túlélés számára kedvező jellemzői mintázatokat magában foglalja. Mivel azonban a csoportok sokszínűsége már eleve tagjaik sokszínűségén is alapszik, így ez egyben egy öngerjesztő folyamat is, de természetesen mindkét irányba. Az egyre inkább hasonlónak váló csoportok egyre kisebb esélyt adnak az egyéni megfelelőségnek, de maga a csoportok alkotta populáció fennmaradása is kockázatosabbá válhat, amennyiben a környezet nagyon változékony. Az összetételében, tevékenységében, céljaiban sokszínű csoportokból álló populáció elégséges mértékű csoportbeli és csoportközi win-win játszmákkal, illetve szabad csoportváltási lehetőségekkel jelentős mértékben kitágítja az egyén túlélési lehetőségeit. Adott jellemzőkkel bíró egyén számára egy ilyen közegben kevésbé szigorúak a szelekciós kritériumok, javulnak túlélési esélyei, illetve túlélési kondíciói. Egy homogénebb, kizsákmányolóbb, röghöz kötöttebb rendszerben viszont az egyén egy sokkal szigorúbb szelekciós kritériumrendszerrel szembesül, alacsony túlélési esélyekkel, gyenge túlélési kondíciókkal (Acemoglu, Robinson 2013).

A megfelelő innovációk tehát nem csak a csoportok különböző szintjeinek létrejöttéhez, de azok gazdasági fejlődést – nem pedig önmagában gazdasági fejlődést – elősegítő működéséhez is elsődlegesek, már amennyiben a csoport kellő állapotban kíván túlélővé válni a gazdasági evolúció folyamatában (Csorba, 2025a). A csoport összetételének, és – különböző magkompetenciák eredőjeként értelmezhető – tanulási képességének különös jelentősége van az ehhez szükséges innovációs aktivitás mértéke és jellemzői szempontjából. Hasznos, hogy Csorba László (2025a) tanulmányában ilyen nyilvánvalóvá teszi számunkra, hogy a gazdasági evolúció folyamatos. Akkor is halad előre a maga útján, ha valakik nem vesznek tudomást róla, tagadják a létét, nem mutatnak kellő aktivitást, illetve akkor is, ha igyekeznek a folyamatokat a maguk javára fordítani, „kihozni a legtöbbet”, amit egy helyzetből ki lehet, a túlélési esélyek és kondíciók javítása érdekében.

A különböző csoportok számára csak akkor válik nyilvánvalóvá, hogy a hosszabb távú túlélésük is kérdéses lehet, amikor számukra szélsőségesen negatív hatású eseményekkel,

folyamatokkal, illetve ezek következményeivel szembesülnek. Az emberiség egyik legősibb módon önszerveződési egysége, az egy helyen lakók közösségének az előzetes felkészültsége és beavatkozási hatásspektruma létfontosságú e tekintetben, ahogy Dobó Marianna (2025) erre rámutat tanulmányában. Az is kiemelten fontos, hogy bizonyos számú közösség már egy tágabb közösséget, csoportot képez, képezhet és ez jelentős hatást gyakorol arra, hogyan lehetnek képesek reagálni szélsőségesen negatív, úgynevezett vis major helyzetekben (Dobó, 2025). Lényeges fontossága van annak, hogy a szűkebb-tágabb közösségek között milyen hierarchia alakul ki, milyen módon osztják el a döntési jogokat, milyen módon képesek a leghatékonyabban felhasználni erőforrásaikat az ilyen helyzetekben való túlélés érdekében. Kitüntetett szerepe van a tudásmegosztásnak, és ismételten a tanulási képességnek is.

Hazánkban a helyi formális és informális közösségek – például a települési önkormányzatok – lényegesen eltérő módon és mértékben képesek választ adni nem csak a ritkán jelentkező szélsőségesen negatív helyzetekre, folyamatokra, eseményekre, de arra is, hogy a gazdasági evolúcióban esetenként tartósan hátrányba kerültek. Az egyik ilyen – koránt sem új – válaszlehetőség az, hogy a közösség kényszerűen inaktív és ilyen módon gondoskodásra, támogatásra szoruló tagjait a közösségi célok megvalósítása érdekében közösség általi finanszírozással aktivizálnak (Győri, 2025). A közmunkaprogramok nagy múltra tekintenek vissza, és esetükben kulcskérdés, olyan célra áldoz-e a közösség a közmunkaprogramok által, melyek valóban előmozdítják a közösség számára a gazdasági evolúcióban való eredményesebb helytállást, vagy éppen ellenkezőleg. Ezzel összefüggésben az is nyilvánvalóan rendkívül lényeges kérdés, hogy költség-haszon összevetésben melyik közösség alkalmazza ezt az eszközt egymáshoz képest, illetve a lehető legjobban, mint arra Győri Tímea (2025) rámutatott.

A szélsőségesen negatív helyzeteket nem csak túl kell élnie a közösségnek, de azt követően a lehető leghamarabb, a legkisebb további áldozatvállalás révén kellene tudnia talpra állni, helyreállítva korábbi teljesítőképességét. Az egyes csoportok tekintetében a reziliencia – a talpra állási képesség – különösen felértékelődik akkor, ha a működési felételek és körülmények változékonysága, szélsőségekre való hajlama tartósan erősödni látszik (Kovács, 2025). A globalizáció sok közösségre való összességében pozitív hatása mellett – például a kölcsönös függőség erősödésével – jelentős negatív hatást is gyakorol, illetve gyakorolhat a közösségek életére. Érdemes tehát átgondolni azt – ahogyan Kovács Enikő (2025) is javasolja – a világszintű kölcsönös függőség gyengüljön, a legtöbb közösségre rákényszerített igen gyors elvárt alkalmazkodási sebesség csökkenjen. Hiszen egyrészt a szélsőségesen negatív helyzetek nem állandósulhatnak – ez alapvetően megkérdőjelezné a legtöbb közösség pusztá fennmaradását is – már csak azért sem, mert arra az egyébként az alkalmilag reziliensnek bizonyult közösségek többsége sem tudna már kellő eredményességgel reagálni.

A pártok is egyfajta közösséget, csoportosulást képeznek, melyek – általában – részleges átfedést mutatnak más közösségekkel, csoportokkal. A modern demokráciában a pártok igyekeznek azokat a választópolgárokat megszólítani, akik által képesek lehetnek kellő hatalomhoz jutni céljaik megvalósításához. A pártcélok és a pártot támogató közösségek, illetve csoportok céljai jó esetben kellő azonosságot, átfedést, hasonlóságot mutatnak. Amikor aztán egy párt a hatalomhoz valóban hozzájut választói által, az már egy más kérdés, hogy a választók mennyi támogatást kapnak majd valójában a céljaik eredményes eléréshez. Akárhogy is, kellő számú támogató választópolgári szavazat nélkül egy párt sem tud hatalomra kerülve céljai megvalósításába kezdeni, legyenek bármilyenek is ezek a célok. Így sok esetben egyes, nem

elégseges támogatottságú pártoknak olyan innovációkra van szükségük, mely támogatottságukat kellő mértékben kiszélesíti (Nagy, Dúró, 2025). Mert lehet bármilyen is az eredeti koncepciójuk, stratégiájuk és missziójuk, hatalom nélkül ezek, illetve általában a párt léte és működése nem fog semmilyen hatást gyakorolni az érintett közösségek gazdasági evolúcióban betöltött, elfoglalt szerepére. Ezt gyakran ismerik fel azok a szélsőséges nézeteket valló pártok, melyeknek – lásd normális eloszlás szélsőségeihez kapcsolódó gyakoriságai – egyszerűen nincs meg a kellő támogatottságuk a hatalomra kerüléshez. Ilyen értelemben az ilyen pártok maguk is a túlélésért küzdenek. Magyarországon számos párt igyekezett a centrumba húzódnival a szélekről, oda, ahol a legtöbb választópolgár támogatottsága elnyerhető. Ez akár kedvező is lehetne a gazdasági szelekció szempontjából, amennyiben e pártok valóban az emberek többségének a céljaihoz, véleményéhez idomulnának. Amennyiben azonban a változásuk nem tűnik az érintett csoportok, közösségek tagjai számára kellően hitelesnek, úgy az általuk alkalmazott innováció nem vezethet sikerre, ahogyan Nagy Attila és Dúró József (2025) is rámutattak a Jobbik példáján, amely a kezdeti átalakulási sikereket követően marginalizálódott.

A gazdasági társasági formák is mind a csoportszelekcióval kapcsolatos innovációknak tekinthetők. Egy olyan innováció, mint a részvénytársaság, alapvető mértékben változtatta meg – a gazdasági növekedés szempontjából biztosan, a gazdasági fejlődés szempontjából talán – a világ szinte összes kisebb-nagyobb közösségének életét, gazdasági szelekcióban való túlélési esélyeit, kondícióit. A különböző, más országokban már bizonyítottan kedvező hatású társasági formákat változó gyorsasággal, de szinte valamennyi ország átvette és alkalmazta. Érdekes módon azonban – mint erre Román Róbert (2025) felhívta a figyelmünket, egyes, az érintett közösségek, csoportok számára vitathatatlanul kedvező változásokat eredményező innovációk helyenként nem terjedtek el. Így hazánkban a betéti részvénytársaság. A legtöbb országban, így hazánkban is, formakényszer érvényesül abban a tekintetben, hogy milyen társasági formát lehet választani megalakuláskor, ami lényegében lekorlátozza az innovációt ebben a csoportszelekció szempontjából igen lényeges innovációs terület vonatkozásában (Román, 2025). Márpedig a betéti részvénytársaság alkalmazása előnyösnek tűnne, még hozzá win-win jelleggel, nem csak a szűkebben érintett közösségeknek, csoportoknak – lásd családi tulajdonlás – hanem az egész országnak is, a tanulmány eredményei szerint.

A számvetési fenntarthatósági jelentéssel kapcsolatban Szarvas Anita (2025) kifejezetten a versenyképesség nézőpontját alkalmazza. Mert a jogalkotók – akik valójában érdemben nem hazaiak, hiszen egy nemzetközi szabályozásról van szó – ugyan azt várták el az új szabályoktól, hogy azok alkalmazása révén majd a „piac”, azaz az érintett közösségek, csoportok majd büntetik a kevésbé fenntartható módon gazdálkodókat, míg jutalmazza azokat, akik képesek és hajlandók a fenntarthatóság növelése érdekében áldozni, innoválni. Az eredmények szerint (Szarvas, 2025), a helyzet nem egyértelmű. Ugyanis a szabályozás mögötti fenntarthatósági céloknak való jobb megfelelés nem feltétlenül jelent versenyelőnyt akkor, ha az anyagi áldozatokat egyrészt nem igazolja vissza a piac, másrészt, ha a versenytársak jelentős részének nem kell számot adnia a fenntartható gazdálkodás érdekében tett erőfeszítéseiről. Lehetséges, hogy ez utóbbiak kerülnek – látszólag paradox módon – versenyképesebb helyzetbe. Itt rajzolódik ki újra, hogy egyáltalán nem baj, ha nem mindent az állam, az államok akarnak szabályozni, hanem ha jogokat biztosítanak az érdekelteknek az önszabályozásra.

Az egyes közösségek, csoportok – így a helyi közösségek – szempontjából, a gazdasági evolúcióban való helytállásuk érdekében egyáltalán nem mindegy, milyen külső támogatást

tudnak megszerezni ahhoz, hogy saját céljaikat kellő eredményességgel meg tudják valósítani. Itt nem csak anyagi, hanem – egyebek mellett – tudásbeli támogatásra is gondolhatunk. Az Európai Uniónak egyik alapcélja, hogy tagállamainak, illetve azon belül is a különböző térségek gazdasági és társadalmi fejlettségét hasonló szintre hozza. A kohézió mellett a szubszidiaritás is az Unió egyik alapelve. Így nem meglepő, hogy az uniós támogatási politikában kiemelt szerep jut a települési önkormányzatoknak – már amennyiben ezt a saját központi kormányuk nem korlátozza szükségtelen mértékben. Veselicz Adél (2025) több kelet-közép-európai ország gyakorlatát is áttekinti abból a szempontból, hogy hogyan, milyen feltételek mellett képesek helyben olyan települések alkotta akciócsoportok létrejönni, melyek eredményesen tudnak pályázatok útján többletforrásokhoz jutni, másrészt az elnyert források milyen arányban osztoznak fel az akciócsoport tagok között. Az eredmények szerint (Veselicz, 2025), érvényesülnek a játékelméleti tételek, nevezetesen az, hogy ismételt játékok esetén egyenletesebb a forráselosztás a tagok között, ugyanakkor eredményesebben képesek pályázni is.

Az államilag felügyelt, központosított, és szabad fejlődésében egyébként ilyen módon kényszerrel korlátozott számviteli rendszert komoly kihívás elé állítja a digitalizáció és a mesterséges intelligencia fejlődése. A kapcsolódó folyamatok kedveznek a további központosításnak is – lásd önbevallás-tervezetek állami elkészítése a már adóhatóság rendelkezésére álló adózói adatok alapján – másrészt kérdéses a hatás, amit a számviteli szakma különböző érintett közösségeire, illetve magára a számvitelre gyakorolhatnak. Az is kérdéses, hogy az így átalakuló számviteli rendszer, mennyiben fogja elősegíteni az érintett gazdasági szereplők jobb túlélési képességét és túlélési kondícióit. Birinyi Vivien (2025) részben a könyvelői közösségre, részben a számvitelt felhasználók közösségére gyakorolt hatásokat kívánta áttekinteni. Az eredmények szerint (Birinyi, 2025), mind a digitalizáció, mind a mesterséges intelligencia kétélű fegyver. Egyaránt hordoznak lehetőségeket és veszélyeket. Mindez jelzi, egyes szereplők, közösségek nyertesként, míg mások vesztesként kerülhetnek ki a digitalizáció és a mesterséges intelligencia további térnyeréseinek folyamatából. Kérdéses, hogy az állam, mint a számviteli változások kontrolálójá valóban képes lesz-e úgy ellenőrzése alatt tartani a folyamatokat, hogy azok megfeleljenek mind az adóztatói, szempontoknak, mind az adózók igényének, hogy nyertesként szeretnék megélni a szóban forgó térnyerési folyamatokat.

A gazdasági szelekció során időnként mód nyílik arra, hogy egyes közösségek ne csak alkalmazkodni kényszerüljenek a folyamatosan változó követelményekhez, hanem maguk is képesek legyenek hatni a követelmények milyenségére, azok változására. Az Európai Unióban kifejezett cél az, hogy bizonyos ideig – egymást meghatározott sorrend szerint váltva, cserélve – minden tagállam képes legyen az uniós politikába közvetlenebbül beleszólni. Ilyen módon az Európai Unió Tanácsa soros elnökségi intézményén keresztül egy-egy tagállam néhány évente képes lehet az uniós cél- és követelményrendszert közvetlenebbül is befolyásolni. Magyarország csatlakozása óta kétszer kapott ilyen lehetőséget. A legutóbbi soros elnökséget vizsgálta meg Ferencz Veronika (2025) abból a szempontból, hogy az milyen módon és mértékben befolyásolta a hazai közösségek – az állampolgárok – fogyasztói bizalmát. Nyilvánvaló, hogy amikor egy közösség tagjai úgy érzik, maguk is a körülmények, a követelmények alakítói közé léphetnek, és az a gazdasági evolúció szempontjából előnyös a számukra, akkor mindennek le kell csapódnia a fogyasztói bizalmuk erősödésében is. Ha ez nem így történik, akkor az adott soros elnökség sikeressége megkérdőjelezhető. Az eredmények szerint (Ferencz, 2025) ilyen összefüggésben nem állapítható meg az, hogy

kifejezetten sikeres lett volna a magyar elnökség, de ennek ellenkezője sem, a helyzet nagyon összetett. Ez azt jelenti, hogy az aktuális gazdasági folyamatok, változások – melyek kevésbé függtek, függhettek közvetlenül össze a soros elnökség fél éve alatt – inkább befolyásolták az embereket, mint a soros elnökségről való közvetett, döntően kommunikáción alapuló információik.

A gazdasági növekedés, fejlődés, és általában a gazdasági szelekciós folyamatban való túlélési képesség, illetve egyéb állapot jellemzők mérése különösen izgalmas, de egyben nagyon nehéz feladat is. Kiváltképp pénzben kifejezett módon. A különböző pénzekkel, különböző időpontokban jellemezhető különböző gazdaságok ugyanis nagyon hozzátétellegessé teszik bármely pénzértékben kifejezett mutató – például GDP – használatát. Egyéb, mértékegység nélküli, rangsorjellegű mutatók – például Human Development Index, vagy Boldogság Index – használata ugyancsak sokszor jelzésszerűen képes közvetíteni, kifejezni a tényleges viszonyokat. Ezért volt – a maga tökéletlenségeivel együtt – figyelemreméltó a Big Mac Index alkalmazása, amely a legősből módon, bizonyos, adott mennyiségű kalóriával jellemezhető, standard táplálékegységgel kísérli meg elvégezni a túlélési képesség számbavételét, lényegében bármely képességi jellemző tekintetében. Rozsnaki Alexa (2025) a Big Mac Index ilyen lehetséges alkalmazási területeit tesztelte, pontosan azzal a szándékkal, hogy egy természetes mértékegység, egy természetes közös nevező által a lehető legkevésbé legyenek torzítások az összehasonlítási eredményekben. Eredményei szerint (Rozsnaki, 2025) sajnálatos módon, a Big Mac Index sem mentes bizonyos problémáktól, kiváltképp, ha pontosan a pénzügyi rendszer működésének jellemzőit kísérjük meg vele mérni. Azonban, úgy tűnik, jó az irány, ugyanakkor lehetséges, a túlélési képességgel kapcsolatban relevánsabb mérési célok esetén kellően objektív mérce lehet a Big Mac Index.

A pénzügyi rendszer – szintén, bármilyen tökéletlen is a maga módján – tagadhatatlanul képes a gazdasági növekedést megalapozni és támogatni. Ezt bizonyítják az elmúlt évszázadok, amikor egyáltalán működő pénzügyi rendszerről beszélhettünk a világban. Hogy a pénzügyi rendszer mennyiben képes támogatni a tényleges gazdasági fejlődést, azaz a túlélési kondíciók fokozatos javulását, vagy a fenntarthatósági mérték növekedését, az már vita tárgya lehet. Ahogyan az is, hogy a pénzügyi rendszer már megismert jelentős problémáit azzal lehet-e megoldani, hogy a viszonylag ellenőrizetlenül, kontrolálhatatlanul folyó készpénzforgalom teljesen kiiktatásra kerül, vagy más módon kell megoldásokat találni (Varga Gabriella, 2025). Érdekes, hogy sok nagyon fejlett országban viszonylag magas a készpénzes tranzakciók aránya, miközben egyes gazdaságilag vagy pénzügyileg is kevésbé fejlett országokban már alig van készpénzes forgalom. Az meg kiváltképp érdekes, hogy ennek az ellenkezője is igaz, az egyes fejlettségi kategóriák más országaira. Varga Gabriella (2025) ezt a rendkívül ellentmondásos és komplex problémakört – a készpénzmentes gazdaság ideáját – igyekezett vázolni, elemezni, illetve a hazai viszonyokat feltárni, főként a helyi fiatalok körében. Milyen pro és kontra érvek, hitek, attitűdök vannak jelen e komplex kérdéskörrel összefüggésben. Az eredmények szerint (Varga Gabriella, 2025) a közösség mérete, az életkori és kulturális jellemzők – az intézmények – azok, amelyek számítanak. Ez visszatükrözi azt, miért ilyen sokszínű a világ a készpénzhasználat intenzitása és kiterjedtsége tekintetében.

A közösségek pénzügyi kultúrája, pénzügyi tudatossága tehát meghatározó a pénzügyi rendszer működése, és így közvetve a gazdasági szelekció folyamatában való helytállás képessége vonatkozásában is. Márpedig sok minden eldől fiatalokban. A fiatal később évtizedekig fog élni, dolgozni, gazdaságilag és társadalmilag is aktivitást mutatni olyan

kultúrával, tudatossággal, melyet gyerek- és ifjúéveiben alapozott meg. Természetesen sok minden változhat a későbbi életkor éveiben is, azonban a korai alapok a tapasztalatok szerint végig meghatározóak maradnak. Ezért volt érdekes Varga Gergő (2025) kutatása, aki helyi fiatalok értékpapír-befektetésekkel kapcsolatos viszonyulási jellemzőit kívánta feltárni, kiváltképp az állampapírok viszonylatában. Figyelemreméltó volt az az eredmény (Varga Gergő, 2025), hogy a fiatal korosztály – csekély tényleges befektethető vagyonelem mellett – hasonlóan óvatosan viszonyult az értékpapír-befektetésekhez, mint a kifejezetten idősebbek. Természetesen itt is jelentősége volt a közösség méretének is, csakúgy, mint az ismeretek szintjének.

A kisebb, illetve egyébként is sérülékenyebb, már eleve hátrányos helyzetű közösségek számára gyakran kilátástalan feladatnak tűnik az, hogy a gazdasági evolúció szempontjából már lecsökkent túlélési potenciáljukat érdemben javítsák. Ez gyakran olyan feladat lenne számukra, mint az, hogy báró Münchhausen önmagát húzza ki, a saját hajánál fogva a mocsárból. Tehát ezek a közösségek igénylik más közösségek, más közösségi szintek támogató együttműködését, segítségét. Megjegyzendő, mindez nem is idegen a gazdasági szelekció mechanizmusáról. Hiszen itt nem biológiai evolúcióról van szó, itt lényeges teret kap a szolidaritás, a tudásátadás, és egyéb támogató mechanizmusok használata. Vörösné Bangó Melinda (2025) azt vizsgálta, hogy a hátrányos helyzetű helyi településekre, közösségeikre milyen hatással van a központi kormányzat családi alapú otthonteremtési támogatása (Falusi CSOK). Vannak vélemények, hogy felesleges a már eleve hátrányba került közösségek felzárkóztatása érdekében a sikeresektől forrásokat elvonni, azonban itt (Vörösné Bangó, 2025) – sem – igazolódtak ezek a feltevések. Ugyan nem mindig, és nem egyöntetűen nevezhető eredményesnek e program célmegvalósítása, azonban kétségtelen előrelépés volt tapasztalható, amely reménykeltőnek nevezhető. Nem kell és nem szabad tehát azok kezét sem elengedni, akik időlegesen hátrányba kerültek a gazdasági evolúció vonatkozásában.

1.1. Felhasznált irodalom

Acemoglu D. Robinson J. A. (2013) A hatalom, a jólét és a szegénység eredete – Miért buknak el a nemzetek? HVG Kiadó, Budapest

Bergh J. C. J. M. Stagl S. (2003) Coevolution of economic behaviour and institutions: towards a theory of institutional change; *Journal of Evolutionary Economics*, vol. 13. pp. 289-317.

Birinyi, Vivien (2025) A számvitel transzformációja a digitalizáció és a mesterséges intelligencia hatására. In: Csorba, L. (szerk.) Oldás és kötés – Társadalmi-gazdasági decentralizáció vagy centralizáció? Humán Projekt 2004 Kiadó, Gyöngyös, pp. 148-167.

Carland J. W. Carland J. C. (2003) Pawn Takes Queen: The Strategic Gameboard in Entrepreneurial Firms; *Academy of Strategic Management Journal*, vol. 2. no. 1. pp. 97-109.

Csorba, László (2019a) "Issues and Types of Adverse Selection and Negative Selection," *Financial and Economic Review*, Magyar Nemzeti Bank (Central Bank of Hungary), vol. 18(2), pages 87-116.

Csorba, László (2019b) Vállalatelméletek a csoporttagok szelekciós előnyeinek nézőpontjából. *Vezetéstudomány - Budapest Management Review*, 50 (6). pp. 36-47. DOI <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2019.06.04>

Csorba, László (2023) The perfect quality model and the quality of public finances. *Public Finance Quarterly* = *Pénzügyi Szemle*, 69 (2). pp. 51-66. DOI https://doi.org/10.35551/PFQ_2023_2_3

Csorba, László (2025a) Az innováció és a gazdasági evolúció kapcsolatrendszere. In: Csorba, L. (szerk.) *Oldás és kötés – Társadalmi-gazdasági decentralizáció vagy centralizáció?* Humán Projekt 2004 Kiadó, Gyöngyös, pp. 16-43.

Csorba, László (2025b) *The Relationship between Competitiveness, Resilience and Risk Structure*. *Financial and Economic Review*, 24 (3). pp. 73-94. <https://doi.org/10.33893/FER.24.3.73>

Dobó, Marianna (2025) Szubszidiaritás és a decentralizáció a települési önkormányzatok tervezési folyamataiban. In: Csorba, L. (szerk.) *Oldás és kötés – Társadalmi-gazdasági decentralizáció vagy centralizáció?* Humán Projekt 2004 Kiadó, Gyöngyös, pp. 44-57.

Feldman M. W. Laland K. N. (1996) Gene-culture coevolution theory; *TREE*, vol. 11. no. 11. pp. 453-457.

Ferencz, Veronika (2025) A fogyasztói bizalom alakulása Magyarországon - Az EU tanácsában betöltött 2024. évi magyar elnökségi ciklus hatásvizsgálata. In: Csorba, L. (szerk.) *Oldás és kötés – Társadalmi-gazdasági decentralizáció vagy centralizáció?* Humán Projekt 2004 Kiadó, Gyöngyös, pp. 1168-191.

Freeman R. E. Martin K. Parmar B. (2007) Stakeholder Capitalism; *Journal of Business Ethics*, vol. 74.

Győri, Tímea (2025) A közfoglalkoztatottak kor és iskolai végzettség szerinti koncentrációjának vizsgálata 2016-2022 között Magyarországon. In: Csorba, L. (szerk.) *Oldás és kötés – Társadalmi-gazdasági decentralizáció vagy centralizáció?* Humán Projekt 2004 Kiadó, Gyöngyös, pp. 58-75.

Harrison J. S. Wicks A. C. (2013) Stakeholder Theory, Value and Firm Performance; *Business Ethics Quarterly*, vol. 23. no. 1. pp. 97-123.

Kirzner I. (1973) *Competition and Entrepreneurship*; Chicago, University of Chicago Press

Knight, F. H. (1921) *Risk, Uncertainty, and Profit*; Houghton Mifflin, Boston.

Kovács, Enikő (2025) Egy régió társadalmi értékmegőrzésének aspektusai a deglobalitás korában egy globális társadalmi térben. In: Csorba, L. (szerk.) *Oldás és kötés – Társadalmi-gazdasági decentralizáció vagy centralizáció?* Humán Projekt 2004 Kiadó, Gyöngyös, pp. 76-87.

Moore G. (2004) Darwin and the Demon: Innovating Within Established Enterprises; *Harvard Business Review* Vol. 82. Issue 7/8, pp. 86-92.

Nagy, Attila és Dúró, József (2025) A radikális jobboldal újrapozicionálása: a Jobbik párt szavazói bázisának átalakulása Magyarországon. In: Csorba, L. (szerk.) *Oldás és kötés – Társadalmi-gazdasági decentralizáció vagy centralizáció?* Humán Projekt 2004 Kiadó, Gyöngyös, pp. 88-110.

North D. C. Wallis J. J. Weingast B. R. (2009) *Violence and Social Orders. A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*; Cambridge University Press, Cambridge

Polignac F. (1995) *Cults, Territory, and the Origins of The Greek City State*; University Chicago Press, Chicago – London

Román, Róbert (2025) A betéti részvénytársaságok szabályozása Nyugat-Európában és ennek hiánya Magyarországon. In: Csorba, L. (szerk.) *Oldás és kötés – Társadalmi-gazdasági decentralizáció vagy centralizáció?* Humán Projekt 2004 Kiadó, Gyöngyös, pp. 111-119.

Rozsnaki, Alexa (2025) A Big Mac Index gazdasági értelmezése és alkalmazhatósága a vásárlóerő és makrogazdasági mutatók vizsgálatában. In: Csorba, L. (szerk.) *Oldás és kötés – Társadalmi-gazdasági decentralizáció vagy centralizáció?* Humán Projekt 2004 Kiadó, Gyöngyös, pp. 192-215.

Schumpeter J. A. (1934) *The Theory of Economic Development*; President and Fellows of Harvard Collage, (2004) Reprint publishing, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey

Stewart K. (2007) *Write the Rules and Win: Understanding Citizen Participation Game Dynamics*; Public Administration Review, Vol. 67. No. 6. pp. 1067-1076.

Szarvas, Anita (2025) Az ESG szabályozás és a vállalati versenyképesség kapcsolata. In: Csorba, L. (szerk.) *Oldás és kötés – Társadalmi-gazdasági decentralizáció vagy centralizáció?* Humán Projekt 2004 Kiadó, Gyöngyös, pp. 120-135.

Varga, Gabriella (2025) Kézpénzmentes gazdaság - elmélet és gyakorlat. In: Csorba, L. (szerk.) *Oldás és kötés – Társadalmi-gazdasági decentralizáció vagy centralizáció?* Humán Projekt 2004 Kiadó, Gyöngyös, pp. 216-239.

Varga, Gergő (2025) Heves vármegyei fiatalok értékpapír-befektetési lehetőségekhez való viszonyulása, kiváltképp állampapírok tekintetében. In: Csorba, L. (szerk.) *Oldás és kötés – Társadalmi-gazdasági decentralizáció vagy centralizáció?* Humán Projekt 2004 Kiadó, Gyöngyös, pp. 240-261.

Veselicz, Adél (2025) A LEADER helyi akciócsoporthoz működése néhány kelet-közép-európai országban, különös tekintettel a forráselosztás kérdéskörére. In: Csorba, L. (szerk.) *Oldás és kötés – Társadalmi-gazdasági decentralizáció vagy centralizáció?* Humán Projekt 2004 Kiadó, Gyöngyös, pp. 136-147.

Vörösné Bangó, Melinda (2025) Lakhatási szegénység és a falusi CSOK hatása Észak-kelet-Magyarországon, a felzárkózó településeken. In: Csorba, L. (szerk.) *Oldás és kötés – Társadalmi-gazdasági decentralizáció vagy centralizáció?* Humán Projekt 2004 Kiadó, Gyöngyös, pp. 262-273.